

УДК [811.161.3 + 811.111]:81'367.623

РЭПРЭЗЕНТАЦЫЯ БЕЛАРУСКАЙ І АНГЛІЙСКАЙ МОЎНЫХ КАРЦІН СВЕТУ ПРАЗ НЕКАДЫФІКАВАНЫЯ ПРЫМЕТНІКІ-КАМПАЗІТЫ

Астапчык Таццяна Аляксандраўна,
аспірант кафедры агульнага і рускага мовазнаўства ўстановы адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”
(г. Мінск, Беларусь)

Ключавыя словы: моўная карціна свету, некадыфікаваныя прыметнікі-кампазіты, тэкставае семантычнае поле, лексіка-семантычная група, ідэаграфічны слоўнік.

Артыкул прысвечаны рэпрэзентацый фразментаў беларускай і англійскай моўных карцін свету праз структураванне некадыфікаваных прыметнікаў-кампазітаў з данамогай метаду лексіка-семантычных палёў. Абгрунтаваецца мэтазгоднасць звароту да палявой метадыкі пры дэкадаванні семантыкі НПК і сістэмнага вывучэння іх семантычнай структуры. Вынікам такога структуравання можна стаць укладанне двухмоўнага ідэаграфічнага слоўніка некадыфікаваных прыметнікаў-кампазітаў.

Сукупнасць ведаў носыбіта той ці іншай мовы пра свет, выражаных у моўнай форме, прадстаўнікі розных канцэпцый называюць “моўным прамежкавым светам”, “моўнай мадэллю свету”, “моўнай рэпрэзентацыйнай свету”, “моўным вобразам свету” або “моўнай карцінай свету” [3, с. 48]. Кожная моўная карціна свету ўнікальная сваёй акцэнтацыйнай на пэўнай сістэме каштоўнасцяў, якія найбольш ярка “высвечваюцца” пры спробах структураваць лексіку розных моў шляхам метаду лексіка-семантычных палёў (ЛСП). Як адзначае А. Садоўская, для рэканструкцыі моўнай карціны свету асабліва важнымі з’яўляюцца вобразныя і экспрэсіўныя пласты мовы [5], паколькі ў іх зашыфраваны “ментальныя коды” таго ці іншага народа. Прымаючы пад увагу багаты вобразна-выяўленчы патэнцыял некадыфікаваных складаных ад’ектываў, іх незгасальную навізну і здольнасць утрымліваць у сабе “дух” аўтарскіх сказаў, мы ажыццявілі спробу прадставіць фрагменты беларускай і англійскай моўных карцін свету праз некадыфікаваныя прыметнікі-кампазіты (далей – НПК), пад якімі разумеюцца індывідуальна-аўтарскія складаныя прыметнікі, не зарэгістраваныя слоўнікамі літаратурнай мовы: *назойліва-прыкрае пачуццё, бяспітрасна-вясёлы агонь вачэй, чырвона-кывавы дыск сонца, шэра-сталёвае вока дня; all-discovering sun, awe-inspiring sea, ill-concealed disgust*¹.

Паколькі адметнасць НПК – у іх моцнай дыскурсіўнай залежнасці, пэўнай “службовасці” у адносінах да азначаемага слова (ці спалучэнняў слоў), семантыку такіх ад’ектываў немагчыма дэкадаваць без звароту да кантэксту (за выключэннем “колеравых” НПК (*светла-зялёны ельнік, цёмна-блакітнае неба, зялёна-жоўты мох; blue-green leaves, green-grey grass, grey-green plain*)), і некаторых патэнцыяльных НПК, утвораных складана-суфіксальным ці складанульсуфіксальным спосабамі (*разнамасныя коні, калматабровы Максім Багдановіч; long-stemmed lily, low-walled fruit garden, tall-shafted pines*). Дэкадаванне семантыкі НПК істотна адрозніваецца ад даследавання семантычнай структуры назоўнікаў ці дзеясловаў. Гэтым можна патлумачыць адсутнасць грунтоўных прац па даследаванні семантыкі НПК.

Галоўнай структурай тэзаўруса мовы выступае ЛСП. Аналаг адпаведных паняццяў у іншых навук (напрыклад, гравітацыйнае, электрамагнітнае поле ў фізіцы), поле ў лінгвістыцы выступае найбольш адэкватным адлюстраваннем лексічнай сістэмы [4]. Аднак, услед за Л.А. Новікавым, неабходна адзначыць, што становіцца ўсё больш заўважнай неабходнасць у распрацоўцы тэорыі *тэкставага семантычнага поля* (ТСП) (тэрміналагічнае спалучэнне Л.А. Новікава) і метадыкі яго даследавання. Мастацкія празаічныя тэксты, “пранізаныя” ТСП, даюць багаты фактычны матэрыял

¹ Тут і далей прыклады ўзяты з арыгінальных беларускіх і англійскіх мастацкіх тэкстаў 20–30-х гг. XX стагоддзя.

для апісання тэзаўруса як пэўнага пісьменніка, так і мовы ў цэлым, прычым у такім выпадку становяцца бачнымі адметнасці рэалізацыі закладзеных у мове патэнцый, якія могуць застацца незаўважнымі для даследчыка ЛСП, прадстаўленых толькі кадыфікаванымі лексемамі. Магчыма, пры структураванні некадыфікаванай лексікі праз ТСП мэтазгодна назваць “атрыманую” моўную карціну свету *моўнай мастацкай карцінай свету*.

На наш погляд, у сучаснай лінгвістыцы, прасякнутаай антрапацэнтрычным і кагнітыўным падыходамі да вывучэння моўнай сістэмы, пунктам адліку для комплекснага вывучэння семантыкі НПК можа стаць ідэя рэканструкцыі фрагментаў моўных ад’ектыўных карцін свету праз НПК з выкарыстаннем метаду ЛСП. Вынік такога структуравання НПК – укладанне двухмоўнага ідэаграфічнага слоўніка НПК – дазволіць сістэмна прадставіць гэтыя адзінкі з ілюстрацыяй сферы іх рэфэрэнцыі (на логіка-паняційнай аснове). НПК у такім слоўніку могуць быць размеркаваны па трох глабальных семантычных сферах – “Чалавек”, “Прырода”, “Агульныя паняцці, працэсы і адносіны”. Акрамя сістэматызаванай семантычнай арганізацыі НПК, метаду ЛСП, выкарыстаны для даследавання лексікі дзвюх моў, мае выразную лінгвакультуралагічную скіраванасць: дазваляе выявіць семантычныя ўніверсаліі, нацыянальную спецыфіку функцыянавання НПК, агульнае і спецыфічнае ў катэгарызацыі рэчаіснасці носьбітамі беларускай і англійскай моў. Палявая методдыка і, як вынік, ідэаграфічны прыныцып сістэматызацыі забяспечваюць магчымасць даследавання семантыкі і функцыянавання НПК у іх “натуральным” асяроддзі – у кантэксце, на прасторы арыгінальных мастацкіх тэкстаў, а таксама дазваляюць супаставіць вялікую колькасць такіх “кантэкстаў” розных пісьменнікаў з мэтай выяўлення экстра- і інтралінгвістычных фактараў утварэння НПК і іх стылістычнага патэнцыялу.

Такім чынам, рэпрэзентацыя моўных карцін свету носьбітаў рознаструктурных моў праз ТСП і ЛСГ выступае лагічным звязом сучаснай тэарэтычнай і практычнай семантыкі. Структураванне НПК у выглядзе двухмоўнага ідэаграфічнага слоўніка дазволіць захаваць іх як гістарычны помнік мастацтва слова і як яркае ўвасабленне патэнцый дзвюх моў, як своеасаблівыя “коды” культуры і адлюстраванне ментальнасці беларускага і брытанскага народаў.

Літаратура

1. Васильев, Л.М. Теория семантических полей / Л.М. Васильев // Вопросы языкознания. – 1971. – № 5. – с. 105 – 113.
2. Караулов, Ю.Н. Общая и русская идеография / Ю.Н. Караулов. – М.: Наука, 1976. – 356 с.
3. Маслова, В.А. Введение в лингвокультурологию: учеб. пособие / В.А. Маслова. – М.: Наследие, 1997. – 208 с.

4. Новиков, Л.А. Избранные труды. Т. II: Эстетические аспекты языка. Miscellanea. – М.: Изд-во РУДН. Серия «Труды ученых филологического факультета», 2001. – с. 554–570.
5. Садоўская, А.Л. Паняцце моўнай карціны свету ў сучаснай лінгвістыцы і яе роля ў плане вывучэння нацыянальна-культурнай спецыфікі моўных адзінак / А.Л. Садоўская // Працы кафедры сучаснай беларускай мовы. Вып. 6 / пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мн., 2007. – С. 171–179.